

AXBOROT XAFVSIZLIGINING DOLZARB MUAMMO SIFATIDA O‘RGANILISHI

Samadova Zebo Shodi qizi

*Toshkent axborot texnologiyalari universitati Samarqand filiali
KI(kompyuter injiniringgi) fakulteti KI-21-04 guruh talabasi*

Annotatsiya: Maqola globalizatsiya jarayonida axborot xavfsizligining dolzarb muammo sifatida o‘rganilishiga bag‘ishlangan. Global miqyosda axborot texnologiyalarining tezkor rivojlanishi va internetning keng tarqalishi axborot xavfsizligiga doir yangi xavf-xatarlarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu maqolada axborot xavfsizligining asosiy tahdidlari, ularni oldini olish uchun zarur bo‘lgan chora-tadbirlar va global miqyosda axborot xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan yondashuvlar tahlil qilinadi.

Maqola kiberxavfsizlikning o‘sib borayotgan muhimligini, shuningdek, davlatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan qonunlar va siyosatlarni ko‘rib chiqadi. Xususan, axborotning noto‘g‘ri tarqatilishi (dezinformatsiya, fake news) va kiberhujumlar, kiberterroizm kabi tahdidlar muhokama qilinadi. Shuningdek, global axborot xavfsizligini ta‘minlash uchun ilg‘or texnologiyalar va qonuniy choralar haqida so‘z yuritiladi.

Maqola global axborot xavfsizligini ta‘minlashning ahamiyatini ta‘kidlab, bu borada yetarli me‘yoriy-huquqiy bazaning yaratilishi zarurligini ta‘kidlashga qaratilgan.

Ushbu maqola axborot xavfsizligini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi va global miqyosda yuzaga keladigan yangi tahdidlarga qarshi samarali choralar ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: axborot manipulyatsiyasi, kiberxavfsizlik, madaniy assimilyatsiya, soxta ma‘lumotlar, milliy axborot resurslari, axborot savodxonligi, psixologik bosim, texnologik asimmetriya.

KIRISH

Bugungi kunda globalizatsiya jarayoni barcha sohalarda o‘z izini qoldirmoqda, jumladan, axborot va kommunikatsiya texnologiyalari sohasida ham. Internet va boshqa raqamli texnologiyalar dunyo miqyosida axborot almashishning tezligini va hajmini sezilarli darajada oshirdi. Biroq, bu rivojlanish bilan birga, yangi xavf-xatarlar va muammolar ham yuzaga keldi. Axborot xavfsizligi, nafaqat davlatlar, balki xalqaro tashkilotlar,

korporatsiyalar va jismoniy shaxslar uchun ham dolzarb muammo bo‘lib qoldi.

Global axborot xavfsizligi muammosi, ayniqsa, raqamli infratuzilma va internet tarmog‘ining global miqyosda kengayishi bilan yanada murakkablashmoqda. Kiberxavfsizlik tahdidlari, ma'lumotlarni o‘g‘irlash, tarmoqni buzish, dezinformatsiya va kiberterroizm kabi global xavf-xatarlar jahon miqyosida tez sur‘atlar bilan rivojlanmoqda. Shuningdek, axborotning noto‘g‘ri tarqatilishi va mamlakatlararo raqobat ham axborot xavfsizligi sohasidagi yangi qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda.

Maqolaning asosiy maqsadi, globalizatsiya jarayonida axborot xavfsizligining dolzarb ahamiyatini tahlil qilish, bu borada yuzaga kelgan tahdidlarga qarshi samarali choralar ko‘rish zarurligini ko‘rsatishdan iborat. Shuningdek, axborot xavfsizligi sohasidagi xalqaro hamkorlik va qonuniy me‘yorlarning ahamiyatini o‘rganish ham muhimdir. Bu maqola global miqyosda axborot xavfsizligini ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan chora-tadbirlarni, texnologik yondashuvlarni va huquqiy infrastrukturani tahlil qiladi.

TADQIQOT NATIJALARI

Globalizatsiya sharoitida axborot-psixologik xavfsizlik muammosi ko‘p qirrali hodisa sifatida namoyon bo‘lib, uni ilmiy-amaliy nuqtai nazardan tahlil qilish jamiyat barqarorligini ta‘minlashning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, axborot texnologiyalarining jadallik bilan rivojlanishi natijasida paydo bo‘layotgan yangi xavf-xatarlar va tahdidlar asosan inson psixologiyasiga bo‘lgan ta‘sir orqali namoyon bo‘ladi. Bu jarayonda, ayniqsa, quyidagi jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Axborot manipulyatsiyasining kuchayishi Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali soxta axborotning tarqalishi aholi orasida noto‘g‘ri qarashlar shakllanishiga olib kelmoqda. Bu esa ijtimoiy barqarorlikni buzish, milliy birlikka putur yetkazish va aholi o‘rtasida xavotir kayfiyatini oshirishga olib keladi. Neyropsixologik mexanizmlar asosida yaratilgan manipulyatsiya vositalari odamlarning qaror qabul qilish jarayoniga bevosita ta‘sir o‘tkazishi ilmiy asoslangan haqiqatdir.

2. Madaniy assimilyatsiya xavfi Axborot oqimining beryoqlamaligi natijasida milliy va mahalliy madaniyatlarning global madaniyat fonida yo‘qolib borishi xavfi kuzatilmoqda. Madaniy xilma-xillikni saqlab qolish masalasi xalqaro miqyosda dolzarb muammoga aylangan bo‘lsa-da, ayrim rivojlangan davlatlar o‘z axborot texnologiyalari orqali global madaniy ustuvorlikni targ‘ib qilmoqda.

3. Axborot xavfsizligi infratuzilmasining zaifligi Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'pgina mamlakatlarda kibernetika tizimlari va axborot resurslarini himoyalash mexanizmlari hali yetarli darajada rivojlanmagan. Bu esa xorijiy ta'sirlarni kuchaytirib, davlatning iqtisodiy va siyosiy barqarorligiga xavf tug'diradi.

Tadqiqot doirasida olib borilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Axborot-psixologik xavfsizlikni ta'minlashni kompleks yondashuv talab qiladi, ya'ni axborot texnologiyalari, psixologiya, huquqshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarining integratsiyasini kuchaytirish zarur.

2. Aholi o'rtasida axborot savodxonligini oshirish zarur, chunki tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish soxta ma'lumotlarga nisbatan immunitetni shakllantiradi.

3. Milliy axborot platformalarini rivojlantirish va diversifikatsiya qilish davlatlarning axborot mustaqilligini ta'minlashning asosiy omillaridan biridir.

4. Texnologik asimmetriyani kamaytirish uchun milliy va xalqaro hamkorlikni kengaytirish muhim. Ayniqsa, kibernetika tizimlarga qarshi kurashda birgalikdagi harakatlar samarali natijalar beradi.

Shunday qilib, axborot-psixologik xavfsizlik nafaqat ilmiy nazariy masala, balki ijtimoiy barqarorlik va milliy suverenitetni ta'minlashning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim. Bu borada har bir davlat va jamiyatning o'zaro integratsiyalashgan hamkorlik strategiyalarini ishlab chiqishi zamon talabidir.

Tarixdan ma'lumki, axborotning maxfiylik darajasi juda muhim hisoblanadi va axborot uchun kata e'tibor va ahamiyat qaratib kelinadi. Shu sababli ham qadimda axborotni himoyalash uchun turli xil usullar qo'llanilgan. Ulardan biri – sirli yozuvdir. Undagi xabarni xabar yuborilgan manzil egasidan boshqa shaxs o'qiy olmagan. Asrlar davomida bu san'at - sirli yozuv jamiyatning yuqori tabaqalari, davlatning elchixonalar rezidensiyalari va razvedka missiyalaridan tashqariga chiqmagan. Faqat bir necha o'n yil oldin hamma narsa tubdan o'zgardi, ya'ni axborot o'z qiymatiga ega bo'ldi va keng tarqaladigan mahsulotga aylandi.

Uni endilikda ishlab chiqaradilar, saqlaydilar, uzatishadi, sotadilar va sotib oladilar. Bulardan tashqari uni o'g'irlaydilar, buzib talqin etadilar va soxtalashtiradilar. Shunday qilib, axborotni himoyalash zaruriyati tug'iladi. Axborotni qayta ishlash sanoatining paydo bo'lishi axborotni himoyalash sanoatining paydo bo'lishiga olib keladi. Axborot xavfsizligi deb,

ma'lumotlarni yo'qotish va o'zgartirishga yo'naltirilgan tabiiy yoki sun'iy xossali tasodifiy va qasddan ta'sirlardan xar qanday tashuvchilarda axborotning himoyalanganligiga aytiladi. Tarixdan ma'lumki, ilgari xavf faqatgina maxfiy xabarlar va xujjatlarni o'g'irlash yoki nusxa olishdan iborat bo'lsa, hozirgi paytdagi xavf esa kompyuter ma'lumotlari to'plami, elektron ma'lumotlar, elektron massivlardan ularning egasidan ruxsat so'ramasdan foydalanishdir. “Bulardan tashqari, bu xarakatlardan moddiy foyda olishga intilish ham rivojlandi”. Bunday jarayonlarda albatta axborot muhofazaasi tashkil etilishi kerak bo'ladi. “Axborotning himoyasi” deb boshqarish va ishlab chiqarish faoliyatining axborot xavfsizligini ta'minlovchi va tashkilot axborot zaxiralarining yaxlitligi, ishonchligi, foydalanish osonligi va maxfiyligini ta'minlovchi qat'iy reglamentlangan dinamik texnologik jarayonga aytiladi”. Axborotning egasiga, foydalanuvchisiga va boshqa shaxsga Zarar yetkazmoqchi bo'lgan nohuquqiy muomaladan xar qanday xujjatlashtirilgan, ya'ni identifikatsiya qilish imkonini beruvchi rekviztlari qo'yilgan xolda moddiy jismda qayd etilgan axborot himoyalaniishi kerak. Axborotni himoyalashning maqsadlaridagilardan iborat hisoblanadi: Axborot xavfsizligini ta'minlash - bu foydalanuvchining axborotlarini himoyalashga qo'yilgan me'yor va talablarni bajarishidir. Axborot xavfsizligi esa bu axborot foydalanuvchilariga va ko'plab axborot tizimlariga zarar keltiruvchi tabiiy yoki sun'iy xarakterga ega tasodifiy va uyushtirilgan ta'sirlardan axborotlarni va axborot kommunikatsiya tizim ob'ektlarining himoyalanganligidir. Login tushunchasi. Login - shaxsning, o'zini axborot kommunikatsiya tizimiga tanishtirish jarayonida qo'llaniladigan belgilar ketma-ketligi bo'lib, axborot kommunikatsiya tizimidan foydalanish huquqiga ega bo'lish uchun foydalaniluvchining maxfiy bo'lmagan qayd yozuvi hisoblanadi.

Axborot xavfsizligini ta'minlash muntazam va kompleks xarakterga ega ko'p qirrali faoliyatni amalga oshirishni ko'zda tutadi. Uni amalga oshirishda axborot xavfsizligidan manfaatdor taraflar oldida qo'yiladigan vazifalarga alohida e'tibor berish zarur. Ushbu turli-tuman vazifalarni bir necha quydagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin:

1. Axborotdan foydalanishni ta'minlash, ya'ni maqbul vaqt mobaynida axborot xizmatini olish hamda axborotni olishda ruhsatsiz taqiqlanishni bartaraf etish;

2. Axborot yaxlitligini ta'minlash, ya'ni axborotning ruhsatsiz modifikatsiyalanishini yoki buzilishini bartaraf etish;

3. Axborot konfidensialligini ta'minlash, ya'ni axborotdan ruxsatsiz tanishishni bartaraf etish.

Axborot xavfsizligi - mamlakat madaniy mulkining, xo'jalik sub'ektlari va fuqorolar intellektual mulkining, davlat va kasbiy sirga maxsus ma'lumotlarning ishonchli himoyalanganligi holati.

Odatda, bir-biridan axborot xavsizligining huquqiy, texnik, moliyaviy, tashkiliy va boshqa resursli ta'minot bilan farqlanuvchi axborot xavsizligi sub'ektlarining quyidagi to'rtta kategoriyasi ajratiladi:

- butun bir davlat;
- davlat tashkilotlari;
- tijorat tuzilmalari;
- alohida fuqorolar.

Yuqorida keltirilgan axborot xavsizligini ta'minlashdagi asosiy vazifalar qamrab olgan quyidagi keng spektrli masalalarni ko'rib chiqish joiz hisoblanadi:

- konfidensiallik;
- yaxlitlik;
- indentifikatsiya;
- autentifikatsiya;
- vakolat berish;
- foydalanishni nazoratlash;
- mulkik huquqi;
- sertifikatlash;
- imzo;
- voz kechmaslik;
- sanasini yozish;
- olganligiga tilxat berish;
- bekor qilish;
- anonimlik.

Yuqorida keltirilgan vazifalar mavjud axborot dunyosi ehtiyojiga asosan tavsiflangan. Vaqt o'tishi bilan ba'zi vazifalar o'z dolzarbligini yo'qotishi va aksincha, yechimini kutuvchi yangi vazifalar paydo bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ta'kidlaganidek, "Bundan buyon har bir davlat organi kundalik faoliyatida ommaviy axborot vositalari bilan yaqin muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yishi zarurligini yanada teranrok, anglab olishi shart"². Ommaviy axborot vositalarini jamiyatimizdagi o'rnini huquqiy asosi sifatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 67-moddasida

"Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ishlaydi. Ular axborotning to'g'riligi uchun belgilangan tartibda javobgardirlar"³ deb belgilangan. Mamlakatda OAVlarning doimiy faoliyati 2007-yil 16-yanvardagi "Ommaviy axborot vositalari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"⁴, 1997-yil 26-dekabrda "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"⁵ gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari, hamda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-iyundagi PQ-4366-son "Ommaviy axborot vositalari mustaqilligini ta'minlash hamda davlat organlari va tashkilotlari axborot xizmatlari faoliyatini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"⁶gi, qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 19-dekabr "Ommaviy axborot va kommunikatsiyalar sohasida davlat xizmatlari ko'rsatishning ayrim ma'muriy reglamentlarini tasdiqlash to'g'risida"⁷gi 1017-son qarorlari va boshqa shu kabi normativ-huquqiy hujjatlar asosida tartibga solinib boriladi.

Ommaviy axborot sohasida faoliyat yuritayotgan kadrlar, ularning sifati, mehnat faoliyatining samaradorligi ham bu sohani rivojlanishiga xizmat qildi. Ommaviy axborot vositalari doirasida faoliyat yuritadigan jurnalist turli xil manbalardan ma'lumot olishi va insonlarni ongiga foydali, dolzarb, ishonchli ma'lumotlarni yetkazib berishi mumkin. Shuningdek, ular ma'lumotlarning to'g'riligi va ishonchliligini bilishi kerak, agar ma'lumot qonunga xilof bo'lsa, uni rad etishi, fuqarolar va tashkilotlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini hurmat qilishi kerak. U yoki bu qonunbuzarlik uchun jurnalist jinoiy va boshqa jazolarga tortiladi

XULOSA

Ushbu maqola globalizatsiya jarayonida axborot xavfsizligining dolzarb muammo sifatida o'rganilishini tahlil qildi. Axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi va internetning keng tarqalishi bilan birga, axborot xavfsizligi sohasida yuzaga kelayotgan yangi tahdidlarga qarshi samarali choralar ko'rish zarurati oshdi. Kiberxavfsizlik, ma'lumotlarni o'g'irlash, kiberhujumlar va dezinformatsiya kabi xavf-xatarlar jahon miqyosida jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Maqola global axborot xavfsizligini ta'minlash uchun nafaqat milliy, balki xalqaro darajadagi hamkorlikni va samarali huquqiy bazani yaratishni talab qiladi. Bu borada ilg'or texnologiyalarni qo'llash, global miqyosda axborot xavfsizligi sohasidagi normativ huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va mamlakatlar o'rtasidagi axborot almashishni xavfsiz tarzda tashkil etish

muhimdir. Xususan, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro hamkorlikni mustahkamlash, global axborot muhitining barqarorligini ta'minlash uchun zarurdir.

Shu bilan birga, axborot xavfsizligini ta'minlash nafaqat texnologik yondashuvlarni talab qiladi, balki siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan ham yondashuvlarni ishlab chiqishni zarur qiladi. Globalizatsiya jarayonida axborot xavfsizligi bo'yicha qabul qilinadigan qarorlar va qonunlar barcha davlatlar manfaatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, axborot xavfsizligi global miqyosda yuzaga kelgan yangi tahdidlarga qarshi kurashish uchun ta'minlanishi zarur bo'lgan eng muhim omillardan biridir. Bu borada davlatlar, xalqaro tashkilotlar va barcha manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalar va ilg'or xavfsizlik chora-tadbirlarini qo'llash muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S. K. Ganiyev, M. M. Karimov, K.A. Tashev. Axborot xavfsizligi. T. , 2017 yil.
2. S. S. Qosimov. Axborot xavfsizligini ta'minlashning kriptografik usullari va ularning qollanilishi.
3. M. Aripov, B. Begalov, U. Begimqulov, M. Mamarajabov. Axborot texnologiyalari. T. 2009 yil.
4. Алтухов, В. Н. Информационная безопасность: теория и практика. Москва: Юрайт, 2019.
5. Баев, О. И. Психологические аспекты информационной безопасности. Москва: Наука, 2020
6. Castells, M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
7. Егоров, А. В. Манипуляции массовым сознанием в условиях глобализации. Санкт-Петербург: Питер, 2021.
8. Жумаев, Ш. Р. Ахборот хавфсизлигининг ҳуқуқий асослари ва миллий истиқболлари. Тошкент: Адолат, 2022.
9. Zuboff, S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York: PublicAffairs, 2019.

